ستر ملي مبارز بایزید روښان

د چاپ چارې : علي محمد منګل
د باختر مطبعې چاپ

Ketabton.com

د بایزید روښان د زوکړې
د پینځه سوم کال دسیمینار په وياړ

د افغانستان د علومو اکاډمي

فرحت المجتبى

د
بایزید روښان

سریزه اوسمون
د
سرمحقق زلمی هیوادمل

۱۳۸۵ هـ ش

دبایزید روښان دزوکړي
دپینځه سوم کال دسیمینارپه ویاړ

دافغانستان د علومو اکاډمي
دژبو او ادبیاتو مرکز
کابل مجله

فرحت المجتبی

د
بایزید روښان

سریزه اوسمون
د
سرمحقق زلمی هیوادمل

کابل
افغانستان

۱۳۸۵هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پیژندنه :

دکتاب نوم : فرحت المجتبی
ناظم : بایزید روښان
مهتمم : عبدالظاهر شکیب
خپرونکی : کابل مجله ، دژبو او ادبیاتو مرکز
د چاپ شمیر :۵۰۰ ټوکه
د چاپ کال : ۱۳۸۵ هـ ش
کمپوزر : نورګل منګل

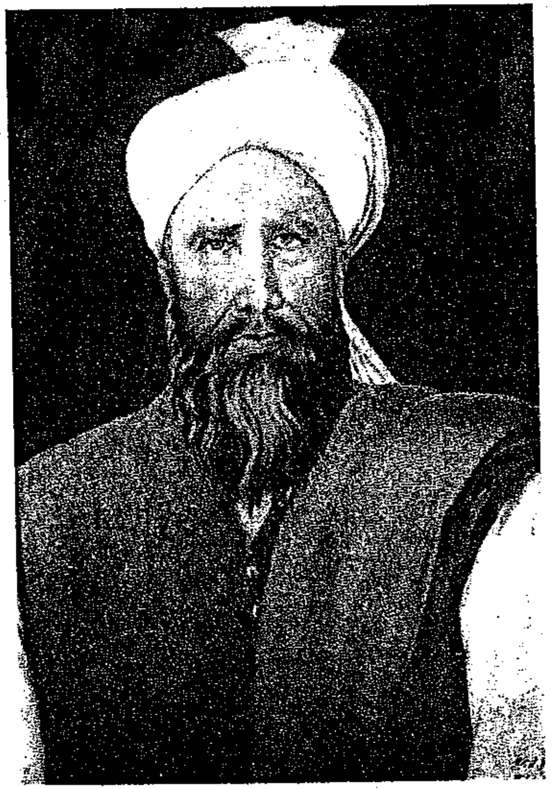

ستر ملی مبارز بایزید روښان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

موضوع	مخ
د بایزید روښان فرحت المجتبي	۱
سریزه	۵
ماخذونه	۲۱
متن	۲۳

د بایزید روښان فرحت المجتبی

د افغانانو د یو ستر ملي او عرفاني نهضت مشر بایزید روښان د خپلي روښاني لارې د تبلیغ او د خپلو پېروانو د پوهاوي لپاره په پښتو ، دري ، عربي اوهندي ژبو ډېر منظوم او مسجع آثار لیکلي دي ،دتېرې شلمې پېړۍ دویمي نیماي کي دده د آثار و چاپ ته توجه شوي ، په کابل ، پیښور او اسلام آباد کي يي موجود اوموندلی شوي آثار چاپ شوي دي ، ځيني آثار يي مکرر هم چاپ شوي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بایزید د آثارو یا دوني په ښینو لرغونو آثارو کې ، لکه دبستان مذاهب ، حالنامه او د ښینو ختیخ پوهانو په آثاروکې شوي دي خو د شلمي پیړی د دویمي نیمایي پوري یې ځوک له وجوده نه وو خبر . د بایزید د خیرالبیان دوې نسخي هماغه مهال ومونډل شوې یوه دبرلین نسخه چې توله په څلورو ژبو ده اوبله د حیدر آباد دد کن نسخه چې بشپړه ده اود خیرالبیان تول مطالب پکي په څلورو ژبو راغلي چې تر اوسه نه ده چاپ شوې.

تذکره دعلم یا (د علم رساله) اوفرحت المجتبی دواړه د شلمي پیړی په وروستیو لسیزوکي پیدا او چاپ شوي.

فرحت المجتبی د بایزید یوه کوچنو تې رساله ده چې د هندوستان د پایتخت دهلي په ملي میوزیم د تذکره د علم د نسخي د پای په، ۵۳ ــ ۵۵ پانوکي لیکل شوې ده. خط یې نستعلیق دی اولیکدود یې روښاني ،خطاط یې دروښانیانو د لاري پیروګل محمد روښاني .

دا رساله ما اول ځل په ۱۹۸۳ م کال کي ولیدله ، دوې رباعی،مي ښیني نقل کړې اود هندد کتابخانو پښتو خطي نسخو کي مي واخیستي . خو دوست شینواری دی الله تعالی و ښبي د هغه ښینو اشارو زه دی ته متوجه کړم چې دارساله هم لکه دعلم رساله د بایزید روښان ده، نومي ځکه په ۱۹۹۱ کال کي دارساله توله نقل کړه او راسره وه . د پېښور د مهاجرت شپې وې ، ښاغلیو رفیع صاحب او سید صابر شاه صابر په ګډه (تلوسه) نومي مجله چاپو له ، له مایي دیوی اوږدی

مقالي غوښتنه وکړه، د فرحت المحتبی نقل ماله کابله له خان سره وړی وما دا نقل چې پرله راواړوه ، ځوځله چې مي ولوست . د خطي نسخي پاني دوپنو د خوړنک له امله روغي نه وې پاتې نو ځکه ښیني کلمات پکي مغشوش شوي وو ، مادغه رساله له خپلي وسي سره سم له سره ولیکله او چاپ ته مي آماده کړه ، یوه مقدمه ګوتې مي هم پرې ولیکله .

په مقدمه کې ښیني خبرې د اروابناد قلندر مومند د خیرالبیان تنقیدي مطالعه نومي اثر دمقدمي د هغه خبرو رد ته وقف شوې وې چې یې د بایزید روښان د تذکرهٔ علم په باب کښلي وې . زه نه پوهیږم چې اروابناد مومند به هغه وخت لوستي وې او که نه ځکه زه د ده او دده د پیروانو په عکس العمل پوه نه شوم . اوس قلندر مومند صاحب مړدی ، خود لوستونکیود ذهن دروښانو لو او روښانه ساتلو په منظور د فرحت المجتبی په مقدمه کې د استاد مومند د خبروپه جواب کي لیکل شوي خبرې پرېږدم.

ما د فرحت المجتبی د تلوسي د چاپ په مقدمه کي دا ژمنه کړې وه ، چې کله زه دا رساله په ځانګړي ډول چاپوم ، نو که د الله تعالی مرحمت مي ملګری و، نو ضرور به یو ځل بیا د دهلي دمیوزیم له خطي نسخي سره ګورم .

د مهربان ښښتن په فضل هند ته د ۲۰۰۵ م کال په سفر کي دا موقع برابره شوه چې ددهلي ملي موزیم ته ورشم او ددي رسالي د (تلوسه) مجلي چاپ ورسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقابله کړم . دا ځل بیا اړشوم چې رساله په دقت بیا نقل کړم. ځکه هندوستان ته‌دتګ په وخت کې مې تلوسه پیدانه کړی شوه . خو داځل مې خپل نقل له خطي متن سره بیرته بیا مقابله کړه څه چې رانه پاتي وو ، ځیني کلمې رانه پاتي اویا سمې نه وې ضبط کړې په بیا کتنه کې مې هغه برخې هم سمې کړې.

روان کال د دلوپه میاشت کې د افغانستان د علومو اکاډمي له خوا د بایزید روښان د زوکړې د پنځه سوم کال د منطقه یې سیمینار په ویاړمې ددې رسالې د ځانګړي چاپ اړتیا حس کړه ، خو چې مې ولیدل داکاډمي جیب تش دی ، نومې بیاغوره وبلله چې دارساله، بیا د کابل مجله کې چاپ شي او پنځه سوه نسخې اضافي ورسره چاپ او د ځانګړې رسالې په توګه د سیمینار په مناسبت راووزي اود سیمینار ګډون کوونکیو ته وړاندې شي.

په همدې نیامت مې دا رساله بیا له سره وکتله په مقدمه کې یو ځای سمونې وشوې خو په متن کې زما د ۲۰۰۵ کال د اخیستې متن له مخې کافي سمونې او زیاتونې راغلې ، امید دی چې تر لومړي چاپ دا چاپ بشپړ وي .

په پای کې د افغانستان د علومو اکاډمي له مشر استاد راشد د ژبو او ادبیاتو مرکز له مشر ښاغلي عبدالواجد واجد او د کابل مجلې له مسوول مدیر سرمحقق علي محمد منګل نه مننه کوم چې د دې رسالې چاپول یې ومنل .

سریزه

ددهلي دملي میوزیم په خطي نسخو کې په ۸۱/٤٤۱ نومره یوه نسخه موجوده ده. په دې نسخه کې د بایزید روښان دوې رسالې خطاطي شوې دي . خطاط یې ګل محمد روښاني دی، دی درشید آباد اوسېدونکی و او داکتاب یې د فرخ سیر د پاچهۍ په دریم کال لیکلی دی ، چې غالباً به داسنه ۱۱۲۷ هـ ق وي (۱).

ناظم بایزید خپل دغه دوه اثره په عام دول رسالې معرفي کړې دي ، خو دواړو ته یې ځانګړي نومونه هم ورکړي دي ، هغه رسالې دا دي:

۱ـ تذکره : بایزید روښان ددې رسالې نوم داسې معرفي کړی دی :

داتذکره دعلم
رساله نمینه (۲)

ددهلي په نسخه کې بیادلوړ بیت لومړی مسرې داسې ده : (داتذکره دعلم و عمل) اما په روښانیانو کې دارساله په تذکره مشهوره وه ، لکه چې ددې رسالې ددهلي میوزیم د نسخې د لومړي پاڼې په الف مخ کې غالباً دخطاط په خط کښل شوي دي :

الجزء تذکره میا روښان .

په ځینو نورو آثارو کې هم دارساله د تذکرې په نامه یاده شوې ده ، چې وروسته به خبرې پرې وشي.

ددې رسالې درې خطي نسخې تراوسه لیدل شوې دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه نسخه یي د پښتو ټولنې وه ، چې په ۱۳۵۳ هـ ش کال کې دې مؤسسي د مرحوم دوست محمد برېښ له ورثه وو رانیولې وه . دانسخه د پیل له خوا بشپړه خود پای له خواناقصه ده .

بله نسخه راقم الحروف په ۱۳۵٦ هـ ش کې پیدا کړې وه چې دا نسخه د پیل له خوا لږې لوپدنې لري او دپای له خوا بشپړه ده . اوس نه پوهېږم چې دانسخه به هم زما په تالا شویو کتابونو کې شامله وي او که به پاتې وي؟

دریمه نسخه یي ددهلي د ملي میوزیم ده . چې وینو خوړلې خودپیل او پای دواړو له خوا بشپړه ده . دا رساله تراوسه دوه ځله چاپ شوې هم ده .

لومړی چاپ یي د ۱۳۵۵ هـ ش کال دی، داچاپ د پښتو ټولنې دی ، چې متن یي ددې مؤسسي د ناقص الاخر نسخې په بنا تهیه شوی دی . څنګه چې دا نسخه ناقصه وه ، نو ځکه یي نه نوم څرګندو اونه ناظم .
درسالې مدون اروابښاد سرمحقق دوست شینواري (۱۳۷۲هـ ش مړ) رساله د(روښاني رساله) په نامه چاپ کړه اوپروقایه یي د ناظم نوم څرګند نه کړ، خو په مقدمه کې یي د خپلو څېړنو او له خیرالبیـــــــان سره د مقایسې له مخې دا کښلې وو،چې دارســـــاله د بایزید روښان ده.

ددوهم چاپ متن یي د دریونسخوله مخې تهیه شو اومرحوم دوست شینواري په دې چاپ کې دا رساله (دعلم رساله) وبلله او پروقایه یي دناظم نوم صریح

بایزید روښان ولیکه، داځکه چې زما د کتابخانې او ددهلي دملي میوزیم په خطي نسخو کې د ناظم نوم ښکاره راغلی دی او ناظم ویلي دي:
دا تصنیف د میا روښاني دی – سرې دي یې ونغوړینه.
دالوړ ضبط زما د کتابخانې د خطي نسخې دی اوددهلي په خطي نسخې کې د ابیت داسې راغلی دی:
داتصنیف د پیر روښان دی
دخدای د پاره دې سازکاچې غلطې پکې مومینه (۳)
په دواړو ضبطونو کې دا خبره څرګنده ده ، چې دا رساله د بایزید روښان تصنیف دی او ظاهراً هیڅ ډول شک پرې څوک نشي کولای .

دا چې اروښاد دوست شینواري په دوهم چاپ کې دا رساله " دعلم رساله" په نامه چاپ کړې ده ، دنامه په دې انتخاب کې به د ده پاملرنه درسالې هغه بیت ته وه، چې د رسالې په خاتمه کې راغلی دی او ما د مخه راووړ، اروابښاد دوست په دې انتخاب کې په بیت کې راغلي د " تذکره " کلمې ته التفات نه دی کړی او علم یې دبیت له لومړي مسرې څخه او رساله یې له دوهمې څخه اخیستې او " د علم رساله" نوم یې پر خپل تهیه کړي متن ایښی دی ، حال دا چې دا رساله په تذکره مشهوره وه او بایزید هم تذکره بللې ده . ددې رسالې موضوعات خیر البیان ته ورته دي . په دې رساله کې هم د مسلمانۍ د پنځو بناوو شرح راغلې او د اوداسه ، لمانځه ، تیبانه ،روژې ، زکات او حج خبرې یې په کې

کړي دي او د سلوک مقامونه یې ښوولي دي . ددې خبرو ملاتړ د بایزید په دې بیتونو کې هم موندل کېږي :

مـا هغه دي پکښې کوښلي
چې واړه د مقصود مسالې دینه
سرېږ د خپل مقصود لپاره
دا مسـالې واړه زده کوینه
داسلام پنځه بنایي زده شي
باور کانې چې ډېره یې لولینه (٤)

اروابښاد دوست شینواري د اعقیده لرله ، چې بایزید دا رساله تر خیر البیان د مخه نظم کړې ده .(٥)

۲-فرحت المجتبی :

ځنګه چې دمخه یې یادونه وشوه د دهلي د ملي میوزیم په یاده شوې مخطوطه کې په لومړنی رسالې پسې جوخته د بایزید یوه کوچنوټې بله منظومه رساله هم موجوده ده (٦)، چې نظمونه یې ، لکه د بایزید نور نظمونه د خوند نه دي او ماتې ګوډې لري.

دا رساله داسې پیل شوې ده :

میاروښان ویلې دي په عنایت د الهي
زه به دربیان کړم یو څو رباعي
هر چې پې کړده که شناخت یې پیداشي
کړده دي په اخلاص کا که څوک یې پتیي
څوعالم تیر شوی دی لا به پسې خي
په مرګ به واړه ومري څوک دی نه کا نامیدي

په لوړ اقتباس کې درییم بیت په ټوله رساله کې د بایزید په اصطلاح ترهري رباعي وروسته تکرار راغلی

دی . اودا هغه خصوصیت دی چې د بایزید روښان په نوروپښتو آثارو کې هم لیدل کېږي ، لکه : په خیرالبیان کې دیو بحث په ترخ کې د بحث دبیلابیلو مسایلو د راوړو په ترخ کې د هر مطلب تر بیان وروسته دغه لاندې بیت تکرار شوی دی :

مرګ به ورشي وسړي وته ناګهان
نشته د سړي په دنیا کښې تل دتله مقام

دابحث چې تر همدې لوړ بیت لاندې پېل شوی دی په دنیایي چارو پورې اړه لري او بایزید داسې شروع کړی دی:

"ګوره ددغه زماني آدمیان غواړي دنیا او هر چې پکښې دي پرې مشغول دي ډېر آدمیان ځینې په کرل یا په بزرګاني یا په پونده ګلې یا په ترکش بندي، ځینې په نورو، نورو چارو مشغولې کا آدمیان ..."

د خیر البیان په همدې بحث کې یې د لنډو لنډو مطالبو تر بیان وروسته دغه لوړ بیت راوړی دی،چې په دې بحث کې ۲٦ خله دا بیت تکرار شوی دی (۷).

همدا ډول په " تذکره" کې هم د بېلابېلو موضوعاتو تر بیان وروسته دا لاندې بیت په کابو ټول کتاب کې تکرار راغې :

مسکین ویلي دینه دا سړی دي یې نغوړینه

دا لوړ بیت په تذکره کې ۲۰ خله راوړل شوی دی. (۸)

په فرحت المجتبی کې ټول۱۷رباعي ډوله نظمونه راغلي(۹) چې تر هر دغسې نظم لاندې هماغه یو بیت :

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځو عالم تیر شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دي نه کا نامیندي
بیا بیا تکرار شوی دی ،که د تکرار بیتونه ورسره
حساب کړو ، نو د رسالي ټول بیتونه ۵۱ کیږي .
دا رساله په دې ډول پای ته رسېدلي ده:
چي روح بیا مومي د خدایه قراري
خدایي رحمت به واړه دی له خپسر ګني
میا روښان ویلي دي دا رساله مي فرحت المجتبی
هرچي د کړده د پاره زده کا د ښو اثر بي وزړه ته وریشي
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دي نه کا نامیندي
د دې رسالي پله نسخه تر اوسه چیري بل ځای نه ده لیدل شوې اویا دا چي ما ته نه ده معلومه . په دې نسخه کي د رسالي متن ظاهراً بشپړ دی خو ځیني بیتونه او یا د بیتونو او مسریو ځیني کلمات د وینو د خوړنګ له آمله له لوستو وتي ، ځکه په ظاهر متن کي ځیني بیتونه او مسرې ناقصي دي .
دا رساله دروښاني لارې یو کوچنی او لنډ لارښود غوندې دی ، چي د لارې عمده تکي پکي امام الطریقه په دې نیامت راوړي او رانغښتي دي ، چي د دې لارې طالب ډیر ژر او په لږو الفاظو او جملو کي ددې طریقې له ځینو اصولو او ضوابط سره آشنا شي .
په دې رساله کي راغلي مطالب زیاتره خیر البیان ، تذکره او نورو اثارو کي هم راغلي دي ، همدا رنګه د کلماتو او لغاتو اشتراک هم په دې دریو واړو اثارو کي

ښکاره لیدل کیږي او متني قراین په دې ګواهي لي چي دغه دریواړه اثره (خیرالبیان ، تذکره او فرحت المجتبی) دې دیو سړي وي .
دا وي د بایزید هغه دوې رسالي چي ددهلي دملي میوزیم په خطي مجموعه کي محفوظي دي او ما په د مخنیو بحثونو کي لږې لږې معرفي کړې.

زما تېر وتني

کله چي ما د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخي نومی کتاب له پاره د هند د ځیني کتابخانو له پښتو خطي نسخو خپل اخیستي یادښتونه سره ترتیبول نومي یوه اشتباه دا کړې وه چي هلته مي فرحت المجتبی او (تذکره میا روښان) د یو ه کتاب دوه نومه بللي وو او د فرحت المجتبی نوم مي هم د بایزید تذکرې ته راجع بللی و او بله اشتبا مي داکړې وه ، چي د فرحت المجتبی نظمونه مي د نسخي د کاتب ګل محمد روښاني بللي وو (۱۰)
زه خپلي اشتبا ته هغه وخت متوجه کړل شوم چي کله ما له دهلي څخه د بایزید د تذکرې راوړی نقل اروابښاد دوست ته ورکړ. ځو دوی زما د نسخي او د پښتو ټولني د نسخي او دغه نقل له مخي ددې رسالي یو تحقیقي متن تیار کړي. که څه هم ما هغه وخت له تذکرې سره د فرحت المجتبی رساله ګرده نه وه نقل کړې ، بلکه د پیل او پاي ځو رباعي مي یي نقل کړې وې ښاغلي دوست چي دغه ځو رباعۍ کتلي وې نو یې دا عقیده

ښکاره کړه چې د دهلي په نسخه کې چې تر تذکرې وروسته ځينې رباعی راغلي دي دا هم د بايزيد دي (۱۱) ما چې د ارواښاد دوست دا يادونه ولوستله او له رسالې (فرحت المجتبی) ځېل اخېستې ناقص يادښتونه مې بيا په غور له سره وکتل نو د دغو ناقصو يادښتونو له بيا کتنې او هم د تذکرې په خاتمه کې د رسالې د نامه موجوديت په دې معتقد کړم ، چې دا دواړه بېلې رسالې دي او ځانته ځېل نومونه لري او ورسره مې په ذهن کې د حالنامې دا خبرې هم راوګرځېدې : " پير دستګير قدس سره به زبان افغانی قصيده ها و غزل ها و رباعيها و قطعه ها و مثنوي ها ساختند " (۱۲)

ترجمه : " پير دستګير (بايزيد)په پښتو ژبه قصيدې ، غزلې ، رباعي ، قطعې او مثنويګانې جوړې کړې"

وروسته تر دې مې د ځېلې دغې تېروتنې ازاله په دې ډول وکړه :

۱ـ د علم رسالې (تذکره) تحقيقي متن په۱۳٦٤ هـ ش کال د اشرف خان هجري د سيمينار په مناسبت چاپېده او زه ددې سيمينار علمي منشي وم ، ما بايد د سيمينار د علمي کميټې په نماينده ګۍ پر دې کتاب څه کښلي وای ما چې پر دې رساله کوم يادښت کښلی دی هلته مې د ځېلې اشتبا يادونه وکړه (۱۳)

۲ـپه ۱۳٦٥ هـ ش کال کې مې " فرحت المحتبی او تذکره ميا روښان يو کتاب نه دي " تر عنوان لاندې يوه ځانګړې مقاله وليکله په دې مقاله کې ما نه يوازې د دې دواړو رسالو د نومونو سره ګډولو اشتبا ياده کړه

، بلکه " د هند کتابخانو پښتو نسخې " نومې کتاب کې چې ځينې نور اشتباهات له ما شوي وو ، هغه مې هم ياد کړل (۱٤).

۳ـپه همدغو وختونو کې مو د فرهنګ ادبيات پښتو دوهم ټوک تياراوه، نو هلته مې هم دغه دوې رسالې سره بېلې معرفي کړې (۱۵).

اوس چې زه د فرحت المجتبی متن وړاندې کوم نو مې لازمه وبلله چې د ځېلو هغو تېروتنو يادونه يو ځل بيا وکړم چې لنديز يې تاسې لوړ ولوست.

× × ×

زما په عقيده د بايزيد ددغو دوو رسالو په باب په دې رساله ګۍ کې لازمي خبرې وشوې ، خو يوه بله موضوع چې له دې رسالو سره هم اړه لري بايده دې چې دلې ياده شي او هغه دا چې : د نوميالي ليکوال او شاعر ښاغلي قلندر مومند کتاب " د خير البيان تنقيدي مطالعه " زما د کتاب " د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې " تر چاپ څلور کاله وروسته په ۱۹۸۸ ع کال کې چاپ شوی دی. د ښاغلي مومند ددغه کتاب په مقدمه کې زما د ياد شوي کتاب او هم د دغو رسالو په باب ځينې يادونې شوي دي ، غواړم په دې ارتباط هم ځينې توضيحات ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړم .

د ښاغلي قلندر مومند " د خير البيان تنقيدي مطالعه " نومې کتاب ۱۹۷ مخيزه مقدمه ډېرې د کار خبرې هم لري او ځينې داسې نکتې يې ځېرلي دي چې يا خو د نورو پام ورته نه دی شوی او يا دا چې ځينو يوازې

اشاري ورته کړي دي او دوی بیا پر هغو ښه بحثونه کړي دي . ددغو ښو او جالبو بحثونو تر څنګه په دي مقدمه کي خیني داسي بحثونه هم زمونږ د خینو فرهنګي شخصیتونوپه ادرس خیني داسي خبری هم شته چي باید نوری هم په سره سینه وڅیړل شي او د کره کتني د جهان شموله ادابو او نورمونو په رڼا کی بحث باندي وشي . د هغو بحثونو موقع دا نه ده، خکه دا رساله ددغسي اوږدو بحثونو حوصله نه لري،اما د هند د کتابخانو خطي نسخي نومي کتاب متعلق چي په دي مقدمه کي څه راغلي دي ، په هغه ارتباط خپل معروضات په لاندي ډول وړاندي کوم :

١-ښاغلي قلندر مومند چي په دي مقدمه کی د بایزید روښان د زوکړي او مرګ د کالونو د پیداکولو کوم کوشش کړی دی ، دا په خپل ځای کي غنیمت کار دی ، خو ورسره دا باید ووایو چي له ننه ډیر کالونه د مخه (١٦) استاد پوهاند رښتین د حالنامي تر لوست وروسته د بایزید د زوکړي پر مروج تاریخ ٩٣١ د شک اظهار کړي و اوما هم چي دهند د کتابخانو خطي نسخي په تعلیق کي پر حالنامه یاد ښت خپور کړی دی (٢٨٧مخ) هلته مي د استاد رښتین دغه شک ته اشاره کړی ده، دغه رنګه د بایزید د مرګ د کال په باب د فاضل استاد پوهاند عبدالشکور رشاد غنیمت مقاله د ١٣٥٥ هـ ش کال په اواخرو کي خپره شوه (١٧) خو د خیر البیان تنقیدي مطالعه مقدمه کي د ښاغلي قلندر د بحث دا برخه په دي ساحه کي د نویو انکشافاتو دبررسی سره

مله ده . د دي ساحي له انکشافاتو څخه یو انکشاف د خیر البیان د دوهمي پیدا شوي نسخي اختتامیه لیکنه ده ، چي له هغي څخه یو تاریخ په لاس راځي ٩٨٣ هـ ق . څنګه چي د بایزید د مرګ په ګنو ورکړ شویو تاریخونو کي یو تاریخ دا هم راغلی و ، او بله خبره دا وه چي هلته د آغاز له کلمي سره بله جوخته کلمه هم نه وه نو ما په احتمالي ډول ولیکل: " له آغاز میاروښان څخه مطلب ښایي د بایزید د مړیني شپږنوییم کال وي ..." دافغانستان په ادبي څیړنو کي چي په دغه لهجه څوک څه ولیکي ، نو له هغي څخه خو دا مرادیږي چي لیکونکی پر مساله سل په سلو کي مطمئن نه دی ، له " ښایي څخه موږ د احتمال او امکان مطلب اخلو ؛ نه پوهیږم چي په پیښورکي په څه مقصد استعمالیږي ؛ دا چي زه په دي نظر باوري نه وم له هغي سوالیي (؟) څخه هم ښکاري چي ما د همدي بحث په خاتمه کي وراچولي ده (د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخي ٢١٤مخ).

همدارنګه د هند د کتابخانوپښتو خطي نسخي په ٢٠٧ مخ کي چي ما د بایزید د زوکړي او مړیني سني ښوولي دي هلته مي هم سوالیه ورسره ایښي ده ، لکه (٩٣١-٩٨٣ ؟).

له دي بیان څخه مقصد دا دی چي هلته ما احتمالاتو ته ځای پریښی دی او مطلق حکم مي نه دی کړی اما ښاغلي مومند زما دا ګماني نظر په خپله مقدمه کي داسي تفسیر کړی دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

"ښاغلي هیواد مل له دې تر قیمي نه دا نتیجه راوباسي چې په ۱۰۷۹ کې د بایزید انصاري د وفات ۹۶ کاله پوره شوي وو اوهم په دي بنا دا اندازه لګوي چې د بایزید انصاري دو فات کال ۹۸۳ هـ دی " (۱۸) خبره دا ده چې نقادان د احتمالي او ګماني نظریاتو او مطلق حکم تر منځ حد نه قایل دي ، دواړه یو ډول نه ارزیابي کوي.

۲-بله خبره چې د هغې مقدمې په ارتباط دلته وړاندې کوم دا ده، چې د ښاغلي مومند د دې مقدمې په ۱۲۶-۱۳۶ مخونو کې د بایزید پر تذکره خبرې شوې دي او د دې بحث په نتیجه کې دوی ویلي دي:" د دیو ټولو خبرو په رڼا کښې زه ویلی شم چې د روښاني رسالي کښې لا داخبره په حتمي طور فیصله شوي نه ده چې دا د بایزید روښان تصنیف دی " (۱۳٦ مخ) دا چې مومند صاحب دا رسالي (تذکره او فرحت المجتبی)د بایزید ګڼي او یا یې نه ګڼي دا ددوی خپله خوښه ده، مګر دوې نکتې چې د دې بحث په ترڅ کې راغلي دي هغه زه دلته ضرور یادوم:

الف : ښاغلي مومند د مقدمې په ۱۲۹ مخ کې کښلي دي :

" ښاغلي هیواد مل دا هم نه دي ویلي چې د دویمې نسخې (چې دوی په ۱۳۵٦ هـ ش موندلې وه دا شعر:

"دا تصنیف د میاروښان دی+سري دي یي ونغوړینه "

د ډهلي ملي موزیم په نسخه کې شته او که نه؟.

زه باید دوی ته په ډیر ادب عرض کړم چې د هند د کتابخانو خطي نسخي نومې کتاب د ۲۳ مخ په وروستیو سطرونو کې راغلي دي :

پای : دا تصنیف د پیر روښان دی

د خدای دپاره دي ساز کا چې غلطي بیا مومینه

ب : ګران مومند صاحب په ۱۳۱ مخ کې لیکلي دي: " خو زما په خیال د دې رسالي د بایزید روښان سر د نسبت نه لرولو له ټولو لوی دلیل دا دی چې په حالنامه کې هیڅ ذکر نشته او هر څوک چې حالنامه د بایزید روښان او د هغه د تحریک په باب له تر ټولو لوی سند ګڼي ، هغوی د یوې لمحې د پاره دا رساله د بایزید لیک نه شي منلی ".

زه بیا هم د ګران مشر قلندر مومند خدمت ته عرض کړم ، چې دا کتاب په حالنامه کې یاد شوی دی ، لکه چې ما د دې بحث په د مخنیو برخو کې یادونه وکړه دا رساله (چاپي نسخې : روښاني رساله ، د علم رساله) په روښانیانو کې په تذکره مشهوره وه ؛ په حالنامه کې راغلي دي : " ... اکثره اوقات احداد جیوبه یاران میفرمود هرکس که تذکره پیر دستګیر نداند باید بیاموزد ، که هنګام شهادت من نز دیک رسیده است و از میان شما خواهم رفت جمعیت شما پریشان خواهد شد،اګر با مردم اغیار درخورید شما را از علم شریعت بپرسد تا جواب با صواب بدهید..."(۱۹) .

ترجمه : زیاتره وختونه په احداد جیو یارانو ته فرمایل : هر څوک چې د پیر دستګیرپه تذکره نه

پوهیږي نو ښایي چې یې زده کړي . زما د شهادت وخت نږدې شوی دی ستاسي له منځه تلونکی یم ، ستاسي ډله به خواره شي که له اغیارو سره مخامخ شۍ او له تاسونه د علم شریعت پوښتنه وکړي نو تاسي یې باید سم ځوابونه ورکړئ ".

ښایي ځیني ښاغلي د حالنامې په لوړه اقتباسي توټه کې د (تذکره) له کلمې څخه د بایزید ژوند حالات مفهوم واخلي ؛ که احیاناً له چا سره داسي تصور پیدا شي نو په ځواب په دې دلایلو کیږي: د حالنامې لوړۍ اقتباسي توټې دا جمله : " شما را از علم شریعت بپرسد تا جواب با صواب بدهید" په خپله موږ ته راښیي چې له (تذکره) څخه مراد د بایزید روښان یو داسي کتاب دی چې د شریعت علم په کې شوی دی او دویم دا چې دا تذکره میا روښان یا د چاپي علم رساله نومې اثر کومه نسخه چې ددهلي په ملي میوزیم کې خوندي ده . د دې نسخې د لومړۍ نسخې پاڼې په الف مخ کې کیڼ لوړي ته په سره رنګ کښل شوي دي:

الجذء تذکره میاروښان.

له دې نامه هم پوره څرګند ده چې تذکره همدا د علم رساله ده، چې دا د تذکرې یو جز ده او نورې اجزاوې به یې هم وي.اوس نو که چا چاپي (روښاني رساله یادعلم رساله) لوستي وي د حالنامې د لوړۍ اقتباسي توټې په رڼا کې دا ورته صفا ښکاري چې دا رساله د بایزید خپله رساله ده او د دې رسالې د وروستیو پیداشویو دوو خطي نسخو په پای کې دا بیت :

دا تصنیف د میاروښان دی

ســـــــــرې دې یې نغوږینه

چا ورزیات کړي نه دي بلکه د بایزید خپل دی .

بله خبره چې په دې ارتباط زه کوم دا ده چې د خیر-البیان په تنقیدي مطالعه ۱۲۸ مخ کې د بایزید د بلې رسالې فرحت المجتبی د سر رباعي نقل شوي ده او ترې لاندې مشر قلندر مومند لیکلي دي : " د دې شعرونو د انتهایي ټیټ میعیار سره ..." په دې برخه کې باید زه زیاته کړم د روښان پښتواثار یو هم هنري او أدبي ارزښتونه نه لري ، یو سرې چې په مسجع نثر د څه لیکلو توان لري که هغه د کومې موضوع د نظمولو زیار وباسي نو به دغسي نظمونه ولیکي ، لکه چې په فرحت المجتبی او تذکره کې دي . د روښان اثر لکه چې موږیې د مخه یادونه وکړه اکثره مسجع نثرونه او مات ګوډ نظمونه (نظم د دې ځای په اوسنی اصطلاح نه بلکه د شرقي فرهنګ د لرغوني او اوسنی معمولي اصطلاح مطابق) دي ، چې حتی د نظم ټول شرایط او ارکان هم په کې بشپړ نه دي ،د شعریت خو څرک پکښې نه لګي. د ادبیاتو له اوسنیو تعابیرو سره سم د روښاني اثر په ادبي تاریخ کې حتی د مطالعې ځای هم نه لري، اما دا چې د ی د یو نهضت سرلاری دی موږ ا ر یو چې دی او د ده اثار هېر نه کړو .

د بایزید د دې رسالې د سر او پای څو رباعۍ ما اول ځل په ۱۹۸۳ع کال کې نقل کړې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۹۹۰ ع کال کې مې دغه رساله ګی ګرده نقل کړه او بیا مې نقل له اصل سره وکوت ، البته اصلي نسخه وړنو خوړلي ده ځیني بیتونه او دځیني بیتو کلمات یې له لوسته ایستي دي ، کومې برخې چې د نقل ور وې هغه مې نقل کړې ، د رسالې موجود اصل متن ګراني ډیرې درلودې مایې په نقل کې خپل کوښښ کړی دی کله چې دا رساله مستقله چاپیږي ، نو بویه چې یو ځل بیا له اصل سره وکتل شي، دا نقل له ما سره څلورکاله پروت و او اوس مې له دغو یادونو سره په دې نیامت نشر ته وړاندې کړ، چې زموږ فرهنګي حلقات ورخبر شي ، نورنو نه زهٔ د دې رسالې مدافع یم ، او نه له چا سره په دې ډول بې کتو شخړو کې له اصلي فرهنګي کارونو خان و باسم ، که څوک یې منې یو ځل یې کور ودان او که یې نه منې دوه ځله یې کور ودان دا وروستی خبرې مې خکه وکښلې ، چې پر موږ د پښتني معاشري ځیني خصایص دومره غالب دي ، چې حتی علمي او فرهنګي کارونه مو هم تر خپل اغېز لاندې راولي او د خپل ضد دتر سره کولو له پاره لمر په دوه ګوتو پټوو او د خپلې ادعا د ثبوت له پاره داسې دلایل لټوو ، چې د نقد او تحقیق له هیڅ روش سره سمون نه لري .

ماخذونه :

(۱) هیواد مل ؛ زلمی : د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې ، پښتو ټولنه ، کابل د ښوونې او روزنې مطبعه ۱۳۶۳؛ هـ ش ، ۲۲-۲۴ مخونه .

(۲) روښان ؛ بایزید : د علم رساله ، د سرمحقق دوست شینواري په زیار ، پښتو ټولنه ، کابل ، دولتي مطبعه ،۱۳۶٤ هـ ش ، ۷۹ مخ .

(۳) همدغه اثر ، ۸۰ مخ .

(٤) د علم رساله ، ۸۰ مخ .

(۵) دوست شینواری د روښاني رساله مقدمه ، د علم رساله مقدمه ؛ ی مخ.

(٦) دا رساله تر تذکرې وروسته د خطي نسخې په وروستیو پاڼو کې خطاطې شوې ده .

(۷) بایزید ، روښان خیرالبیان ، د حافظ عبدالقدوس قاسیمي په زیار ، پښتو اکیډیمي ، پیښور (دوهم چاپ) جدون پریس ، ۱۹۸۸ ع ، ۱٤۹-۱٦۲ مخونه.

(۸) د علم رساله ، ۱۲- ۷۳ مخونه .

(۹) دهند د کتابخانوپښتو خطي نسخې په ۲۳ ؛ ۲۱۹ مخونو کې ما د فرحت المجتبی د حاضرې رسالې شکلي سکښت په ولسي آهنګونو برابر بللی دی . ماله هرې رباعۍ راغلی تکراري بیت هم له رباعۍ سره مربوط ګڼلی دی چې که دا بیت له دغو رباعۍ ډوله نظمونو سره یو ځای شي نو بند ترې جوړیږي، حال دا چې د رسالې شکلي سکښت د رباعیاتو په کالب کې اوډل

شوی دی او تر هرې رباعی وروسته هماغه یو بیت بیا بیا تکرارېږي .

(۱۰) د هند د کتابخانو خطي نسخي ، ۲۲۰ مخ .

(۱۱) شینواری ، سرمحقق دوست : بایزید روښان د هنر او شعر په ډگر کي ، ژوندون مجله ، د ۱۳٦٤ هـ ش ٦ گنه، ۷-۸ مخونه.

(۱۲) مخلص ، علي محمد : حالنامه ، به کوشش نورالله ولسپال ، اکادمي علوم افغانستان ، کابل ، ۱۳٦٤ هـ ش ،۳۵۹ مخ.

(۱۳) هیوادمل ، زلمی : د اشرف خان هجري د سیمینار علمي سکرتریت یادوني ، د علم رساله ، الف – و مخونه.

(۱٤) هیوادمل ، زلمي : فرحت المجتبی او تذکره میا روښان یو کتاب نه دي؟ کابل مجله ۱۳٦۵ هـ ش ، ۹-۱۰ گنه ، ۹٤-۱۰۲ مخونه .

(۱۵) هیوادمل ، زلمی : فرهنگ ادبیات پښتو ، ج ۲ ، کمیته دولتي طبع و نشر ، کابل ، مطبعه دولتي ص ص ۱۱۱، ۱۵۲.

(۱٦) کابل مجله ، ۱۳٤۳ هـ ش کال ،۲ گنه ، ۷ مخ.

(۱۷) رشاد ، پوهاند عبدالشکور : د خیر البیان مولف په کوم کال مړ دی ؟ زیری، (مجله) ۱ گنه ۱۳۵۵ هـ ش ، حوت .

(۱۸) مومند قلندر : د خیر البیان تنقیدي مطالعه ، چاپ ځای ، پیښور ،۱۸۸۰ع ، ۱٤ مخ.

(۱۹) حالنامه ، ٦۱۹ مخ.

متن

بسم الله الرحمن الرحیم

میاروښان ویلي دي په عنایت د الهي
زه به دربیان کړم یو څو رباعي
هرچې پې(۱) په کړده(۲) که شناخت يي پیدا شي
کړده په اخلاص وکا (که) څوک يي پتېيي(۳)
څو عالم تیر شوی دی لا به پسي ځي
په مرگ به واړه ومري څوک دي نه کا نامیدي

× × ×

د دې زماني (٤)سرې ولې پسو(۵) بې غم وي
چې بې فهمه چارې کاندي او بې فهمه وایي(٦)

---

(۱) پې = پرې
(۲) کړده چار، عمل (پښتو – پښتو تشریحي قاموس)
(۳) پتبیل : اراده کول ، نیت کول ، دا لغت د پتېينه په بڼه کابو لس ځایه په تذکره کي هم استعال شوی دی لکه : د تن زکات دغه دی – که څوک يي پتېينه
(٤) اصل: زمانه
(۵) پسو : هسي ، هسې شان (زړه پانگه ۱۱٦).
(٦) اصل : بې فهم چار کاندي او بې فهم و وایي.

په هر يو سري پوري فرښتي مو کلي(۷) دي
هره وينا هره چاره(۸) د ديو سږي کښني(۹)
څو عالم تير شوی دی لا به پسي ځي
په مرگ به واړه ومري څوک دي نه کا ناميدي

× × ×

د دنيا چار کښني د کاندي هتياتي (۱۰)
بل په دفتر کښني (بي)(۱۱) بدي نه ديريږي
ويره د قهار دي په زړونو کښنيباسي(۱۲)
توبه دي په پيرو کا بي توبه د ي نه اوسي(۱۳)
څو عالم تير شوی دی لا به پسي ځي
په مرگ به واړه ومري څوک دي نه کا ناميدي

---

(۷) موکل : يو کار ته گمارل شوی (عميد)
(۸) اصل : هر وينا ، هر چاره
(۹) کښنل : ليکل ، کښني = ليکي.
(۱۰) هتياتي : احتياطي ، په خيرالبيان کي هم دغه لفظ په دي ډول ليکل شوی دی ، لکه : دا په غسل فرض دی په هتياتي آدميان (خيرالبيان ۲۸۸ مخ).
(۱۱) بي : به يي
(۱۲) اصل : وير د قهار ؛ زړون ؛ کښنيباسل : ننه ايستل ، داخلول .
(۱۳) په خير البيان کښني د پير تمام د طلب په بحث کي راغلي دي : په ده دي يقين کا ، پر لاس دي توبه کا.
(خير البيان ۳٤۰ مخ).

× × ×

مرگوتی درسيږي ناگا°به دريشي
څو رنگه عذاب دی دا سږی دي پتيږي
هر چي نور وکا؛ هغه که چه پير وايي
وراندي گناه به واړه خواجه خدای وربخښني
څو عالم تير شوی دی لابه پسي ځي
په مرگ به واړه ومري څوک دي نه کا ناميد ي

× × ×

ښه کړده اختيار کړه ترو(۱٤) پريږده بدخويي
بکی به دي په نيکی بدلٍ شي
څلور دي منزولونه دا سږی دي پتيږي
په هر منزل باور کړه نوري نوري چاري دي
څو عالم تير شوی دی لا به پسي ځي
په مرگ به واړه ومري څوک دي نه کا ناميدي

× × ×

---

(۱٤) ترو : نو (زړه پانگه).
× کله مي چي د دي فرحت المجتبی دا ترتيب شوی متن بيا له اصل سره مقابله کړ ، هلته په دي مسری کي زما د ترتيب کړي متن کښني د (بدي) کلمه (بکی) ده . بيامي اصل ته ترجيع ورکړه او د اول چاپ بدي مي په (بکی) واړوله . د (بک) کلمه فرهنگونو د ژړا او انگولا په معنی اخستي ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت د رسول وینا ده طریقت کړده د نبي (۱۵)
حقیقت د نبي حال دی معرفت اسرې دي د نبي
چې په پنځه بنا کړده که شریعت په ځای شي(۱۶)
چې په شریعت کښې ثابت شي هغه دَراه د سړي
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسې ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دې نه کا نامیدي
× × ×
چې په هغه لار روان شي طریقت په ځای شي
چې په لاره کښې ودریږي و منزل نه تیر شي
طاعت دې په پاکي کا(۱۷) ترو د نه کا کاهلي
ژبه هر اندام دې په طاعت مشغول لري
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسې ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دې نه کا نامیدي
× × ×
له هغ ژبې له هغ اندام چې په دنیا مشغول لري
له هغ ژبې اندام به دي چې د خدای طاعت پې کړي

---

(۱۵) د شریعت ور مندن ګفتار د پیغمبرانو دی (خیرالبیان ۳۸٤) . همدا رنګه په خیرالبیان کې راغلي دي : شریعت وینا او طریقت چار د پیغمبرانو ده × په خیر البیان کې راغلي دي : حقیقت دی حال د پیغمبرانو (خیر البیان تنقیدي مطالعه).
(۱۶)خیر البیان کې راغلي دي: ګوره دشریعت ورمندن ګفتاردپیغمبرانو دی اوچاردپینځه بنیاددمسلماني ده.
(۱۷) اصل : وکا

په شریعت د روان وي حقیقت وته دې ځي
....(۱۸)
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسې ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دې نه کا نامیدي
× × ×
د حقیقت کړده وکاندي چې و حقیقت دی ورسي
کړده یې دایم یاد چې هردم یې د یار وي
په خپل ذکر دې ذاکر (۱۹)نو یقین رښتیا لري
هر چه شته په دواړه جهان له دویې کسي یکښي

ځو عالم تېر شوی لا به پسې ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دې نه کا نامیدي(۲۰)
× × ×

چې په حقیقت ثابت شي زړه یې بیا مومي صافي
له حقیقت درون شي ترو دې قدم په ورانډې ږدي

---

(۱۸) دا دوې مسرې وینو خوړلي او له منځه تللې دي.
یوه مسرۍ یې ما په دویم خلي مقابله کې بیاموندە .
(۱۹) اصل : د امزانو
(۲۰) دا مسرۍ په دویمه کتنه کې راوړ شوه.

دلیروني(۲۱) بویه چي په لار د هادي ځي
ځو معرفت نه مومي له منزل نه دریږي
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دي نه کا نامیدي

× × ×

پنځه خنس(۲۲) عارف دی که څوک یي پټیي
واجد ، سامع ، واصل دی یګانه چي ساکن شي
دی زر(۲۳) په دید ویني واجد د دي هستي
خپسر(۲۴) دی دي هستي کښي نه کسي
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دي نه کا نامیدي

× × ×

(۲۱) خیرالبیان : ګوره ورمندن په طریقت کښي په لېروني...لېروني:لاروی :
(د خیر البیان تنقیدي چاپ) .
(۲۲) خنس : خیل ، ډول ، نوع . په خیرالبیان کي راغلي دي : " عارف واجد ، مقرب ، واصل، موحد ، مسکین"
(۲۳) د مسرۍ د سر کلمات مغشوش دي .
(۲٤) خپسر : خان. خیل خان (زړه پانګه ۲۷۷) دا مسرۍ هم په دویمه مقابله کښي سمه شوه .

په هیبت دي دا سرۍ چي دایم د یار وي
..................................(۲۵)
غافلان دي لکه مړي ذاکران لکه ژوندي
..................................(۲٦)
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دي نه کا نامیدي

× × ×

دی یو پاک دریاب دی هر چي په دي کښي وي
هسي بي پایان چي حد پایان نه لري
واجد خپسر په خدای ، خدای په هر څه کښي ویني
خلاص به نشي له دیداري که د دیدار یي فهم لري
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دي نه کا نامیدي

× × ×

دواجدان بویه چي په وړاندي روان شي
له یا نه دي نه دریږي ځو عارف سامع نه شي
سامعان د هر آواز په تسبیح یي پوهوي
هر آواز چي آواز یي په تسبیح فهم لري
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دي نه کا نامیدي

(۲۵) (۲٦) دا دواړه مسرۍ له منځه تللي دي . په یوه مسرۍ کي څه داسي کلمات شته چي زه یي په سم لوست بریالی نه شوم .

دسامعان (۲۷) بویه چې په ورانديږ روان شي
له یا نه دې دريږي ځو له حقه واصل شي
دواصلان (۲۸) بویه چې خو دې دوري (۲۹) کوي
واصلان دڅهره چار که له خدایه (۳۰) هسې شي
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسې ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دې نه کا نامیدي

× × ×

واصلان بویه چې په وراندې روان شي
له یا نه دې نه دريږي ځو نه مومي یګانګي
یګانه دې کاندې کړده د یګانګی
نه هغ پورې چې بیا مومي له خدایه قراري
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسې ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دې نه کا نامیدي

× × ×

چې روح بیا مومي د خدایه قراري
خدای به واړه دی خپسر کښي
میاروښان ویلي دي دا رساله مې فرحت المجتبی
هر چې د کړده د پاره زده کا د ښو اثر بې زره نه وریښي
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسې ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دې نه کا نامیدي
دارساله د ګل محمد له لاسه وکښ

---

(۲۷) اصل :وسامعان (۲۸) اصل : دواصلان (۲۹) دلته په یوه کلمه نه یم پوه زما په نقل کي ښه نه ده راغلې. په دریمه کتنه کي سمه شوه (۳۰) اصل : ولخدایه.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library